

A DIGITÁLIS TÖRTÉNELEMTANÍTÁS LEHETŐSÉGEI
A LOKÁLIS EMLÉKEZET MEGŐRZÉSÉBEN ÉS A HELYTÖRTÉNET OKTATÁSBAN
– EGY ÓZDI KÍSÉRLETI PROJEKT TÜKRÉBEN¹

[DOI 10.35402/kek.2021.4.3](https://doi.org/10.35402/kek.2021.4.3)

Absztrakt

Lakóhelyünk múltja, lakóinak élete aktív módon alakította/alakítja egy adott település életét. Miközben történelem és társadalomismeret órákon eddig lényegében csak a legfelsőbb (országos) szintű főként politikai, részben gazdasági ismereteket szerezhettek a diákok, a közvetlen környezetünkben történt események, illetve azok jelentősége úgy a múltban, mint a jelenben talán alig keltették fel a figyelmet, holott ezek legpontosabban csak a társadalom alsó szegmenseiből ismerhetők meg igazán. Fontos lehet egy-egy fotó, video, vagy – ha rendelkezésre áll – egy adott dokumentumfilm felhasználása is történeti (audiovizuális) forrásként. A mindennapok története, a lokális történelem és identitástudat, a „hétköznapi történet-írás” egy „alulról építkező” hitelesebb társadalomkép kialakítását eredményezheti, amelynek egyik jó példája lehet az alábbi, egy ózdi szakképző iskolában kidolgozott, tervekben felvázolt módszertani gyakorlat. A kutatási, kutatási-fejlesztési, innovációs eredmények értelmezésén belül a fő célkitűzés a konkrét pedagógiai fejlesztésekben, helyzetekben használható ismeretek bővítése, új, digitálisan helyben fejlesztett és közzétett anyagrészek elkészítése. Ez a projekt egy online elérhető, digitális oktatási anyag tervezete, amely négy témakörben, a kutatásra – a kutatásfejlesztésre –, az innovációra alapozva, bárki számára elérhető lesz, így általános iskolai tanulóknak, középiskolai diákoknak és a történelmi ismereteket hivatásszerűen elsajátítani kívánó, a felsőoktatásban tanulók részére is használható.

Kulcsszavak: helyismeret, helytörténet, társadalomismeret, jelenkortörténet, örökségvédelem, digitalizáció

Abstract

The past of our place of residence and life of its inhabitants have actively shaped the life of a settlement. On history and social studies lessons students can gain mainly political, partly economic knowledge, the events that took place in our immediate environment, and their significance hardly gets into focus. Everyday history, local history and identity consciousness, “ordinary story-writing” can lead to the development of a more “bottom-up” social drawing. One good example of this is the methodological practice outlined below, developed in a vocational school in Ózd. Within the interpretation of research, research and development and innovation results, the main objective is to expand the knowledge that can be used in specific pedagogical developments and situations, and to prepare new, digitally locally developed and published material parts. This project is a plan of an online, digital education project that will be available to anyone in four topics, based on research – development – innovation, including primary school students, secondary school students and higher education students wishing to acquire historical knowledge professionally.

Key words: local knowledge, local history, social knowledge, contemporary history, heritage protection, digitization

Bevezetés

A történelemtanítás lehetséges funkcióinak újragondolása már az ezredfordulón született tanulmányokban felmerült, amelyek talán egyik legfontosabb felismerése az „új vizualitás” jegyében akkor még csak jövőbeliként vizionált „net-generáció” erősödése, illetve a „hálófüggő életforma” megjelenése volt (Knausz 2001a:37). Beigazolódtott, hogy miképp a média uniformizálta nagy tempóval az életformát, a gondolkodásmódot, vagy az

¹ A tanulmány keletkezésére, kutatási témára vonatkozóan köszönet illeti Bojtos Zoltánnak, a Digitális Erőmű intézményvezetőjének támogató tevékenységét.

értékrendet, addig az internet gyökeresen változtatta meg a tanulási szokásokat, módszertanilag a kép-szöveg problémáját, a keresőmunkát, a kutatási lehetőségeket. A fentiek egyben már ekkor előrevetítették a tananyagtartalom megváltoztatását, annak újragondolását, az ismeret-, illetve képességközpontú történelemtanítás dilemmáját, annak keretében pedig a fejlesztendő és fejleszthető képességek körét, az információfeldolgozás és a problémamegoldás alternatíváit (Knausz 2001b:49). A megváltozott tanulási környezet, az IKT eszközök megjelenése és előtérbe kerülése a helytörténet-oktatás módszertanát is átalakította, mégis lehetőséget teremtve egy új szemléletű, több szinten is differenciált kutatóprogram elkészítéséhez, amelynek kiindulási pontjaként az ország egyik leghátrányosabb helyzetű települése, Ózd és környéke szolgál kiindulópontként. Ennek megvalósítására öt esztendő került betervezésre.

Miközben a digitalizáció egyben a társadalmi különbségek egyik lényeges közvetítő tényezője, az tanulók szociális háttérének differenciáltságát is kifejezi akár a számítógépek, akár a vezetékes/mobil internet elérhetőségének egyenlőtlenségére is utalva. Mindez különösen érezhető volt 2020 tavaszán és őszén a koronavírus miatt elrendelt, a középiskolákban is több-kevesebb sikerrel bevezetett digitális munkarend idején, amely a fentieket több tekintetben is alátámasztva egyértelműen visszavetette több tanuló előrehaladását, fokozta lemaradásukat a nem megfelelő hozzáállással, ugyanakkor az otthoni elégtelen eszközellátással összefüggésben. A tapasztalt és személyesen is átélt, jól megfigyelhető események csak erősítették, hogy a digitális anyagok hozzáférését a tanulók által leggyakrabban használt tömegkommunikációs eszközön, vagyis a mobil- és okostelefonokon is célszerű lenne közzétenni, alkalmazásként használni. Ebben a gondolatkörben a szűkebb értelemben vett lakóhely ismeretének, azaz a helyismeretnek és a helytörténetnek fokozott szerep és jelentőség tulajdonítható.

A történelemtudomány e területének kiválasztása mögött részben társadalmi igények állnak: így „a társadalmi élet földrajzi tagolódása, az emberek szoros kötődése egy szűkebb környezethez”, de nem titkolt cél a lokálpatriotizmus erősítése is. A helyismeret ennek megfelelően magában foglal egyfajta topográfiai tájékozottságot (lásd például Bak 2008), miközben több tudományterületet (például történelem, néprajz, szociológia, antropológia) összekötő interdiszciplináris kutatási ágazat, a könyvtári szaknyelvben pedig szolgáltatási ágazat (Bényei

2008:13). A 2020. szeptember 1-jével felmenő rendszerben (az 1., 5., 9. évfolyamokon, valamint a 6 évfolyamos gimnáziumok 7. évfolyamán) bevezetendő új Nemzeti alaptantervről (NAT 2020) szóló 5/2020. (I. 31.) sz. kormányrendelet (annak „Elvi alapvetés” című bevezető szakaszának) deklarációja szerint a magyar kulturális és pedagógiai örökség gyökereiből táplálkozik, annak hagyományaira kíván építeni. Ennek érdekében határozza meg azokat a nevelési-oktatási alapelveket, amelyek a Nemzeti köznevelési törvénynek megfelelően biztosítják az iskolai nevelés-oktatás tartalmi egységét, az iskolák közötti átjárhatóságot. A tradíciók ismerete, a hagyományok ápolása mindenekelőtt a helyi értékek ismeretén nyugszik, ennek módszertani pedagógiája differenciált módon történő megújítást kíván. Nem mellékes kitűzött cél továbbá a környezeti fenntarthatóság gondolata sem, amely az egyén integritásának és a közösség kohéziójának alapját alkotja. A NAT 2020-hoz illeszkedő tartalmi szabályozók tekintetében már a Hon- és népismeret tantárgy keretantelve is megfogalmazza bevezetőjében, hogy ez a terület „lehetőséget ad a tapasztalati úton történő tanulásra, az ismeretek élménypedagógiai módszerekkel történő elsajátítására. Fontos szerepet kap a saját gyűjtőmunka, a szűkebb és tágabb szülőföld értékeinek, hagyományainak tanári támogatással történő felfedezése, a megismert néphagyományok feldolgozása, megjelenítése egyéni és csoportmunkában. Az önálló ismeretszerzésben szerepet kap a család és a tágabb rokoni, szomszédi környezet. Az idősebb korosztály ismereteinek befogadása erősíti a nemzedékek közötti párbeszédet, formálja a nemzethez, a családhoz, valamint a szűkebb és tágabb közösséghez tartozás tudatát. A különböző generációk ismereteinek, életmódjának felfedezése fejleszti a több nézőpontú gondolkodást, a mérlegelés képességét” (NAT, 2020:356). Hosszabb távú nevelési célként nem csupán maga a történelem, illetve hon- és népismeret tantárgy, hanem a formálódó szemlélet az, amely segíthet a közösségi, nemzeti azonosságtudat kialakításában, egyes tanítási területek átjárhatóvá válnak és rendszerezett ismeretanyag jön létre, lehetőséget teremtve a magyar népi kultúra értékeinek megismerésére, a különböző kultúrákat, a környezet értékeit megbecsülő és védő magatartás, illetve a szociális érzékenység kialakítására.

Lakóhelyünk múltja, lakóinak élete aktív módon alakította/alakítja egy adott település életét. De vajon tudunk eleget róla? Ismerjük az itt élőket eléggé? Miközben történelemórákon eddig főképp csak országos szintű politikai, részben gazdasági

ismereteket szerezhettek a diákok, a közvetlen környezetünkben történt események, illetve azok jelentősége mind a múltban, mind a jelenben talán alig keltették fel a figyelmet. Pedig ezek legpontosabban csak a társadalom alsó szegmenseiből ismerhetők meg igazán, leginkább azokkal a megfigyelésekkel, szóbeli beszélgetésekkel, egyéni és közös információszerzésekkel, amelyeket a helyi emberek, az egy településen élők körében végez valaki. Fontos lehet egy-egy fotó, video, vagy – ha rendelkezésre áll – egy adott dokumentumfilm felhasználása is történeti (audiovizuális) forrásként. A mindennapok története, a lokális történelem és identitástudat, a „hétköznapi történet-írás” egy „alulról építkező” hitelesebb társadalomkép kialakítását eredményezheti, amelynek egyik jó példája lehet az alábbi, helyben kidolgozott módszertani gyakorlat.

Korábban az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézetében működő REWORK OTKA Kutatócsoport tevékenységéhez kötődve számos, publikációkkal kísért vizsgálat indult az ipari munkásság és a volt iparvárosok rendszerváltozást követő helyzetével, társadalmának átalakulásával foglalkozva. Ezek több ponton rámutattak, hogy Ózd város lakosságának szembetűnő fogyását elsősorban a szakmával rendelkező, iskolázott csoportok elvándorlása idézte elő. Az előregedő helyi társadalomban így maradtak a nyugdíjasok, s megnövekedett az iskolázatlan, szakmával nem rendelkező, munkanélküli rétegek lélekszáma és részaránya. A vidék bányászkolóniáit követően az ózdi gyári kolóniák többségét is a mélyszegénységbe került romcsaládok foglalták el. Utóbbi rétegnek az integrációja helybéli munkahelyek nélkül, pláne tartós és legális foglalkoztatásban, elég reménytelennek tűnik; helyzetükön az 2010-es évek közmunka-programja sem tudott érdemben változtatni. Modern ipari üzemek létesítésének ugyanakkor ma már a szakemberhiány a fő akadálya. A szakember-/szakmunkáshiányhoz vezető út állomásainak bemutatásával a magyar oktatáspolitikai elmúlt évtizedekben elkövetett válogatott hibái tárhatók fel lokális szinteken (Alabán 2020). Ebben a közegben a pedagógus dolga fokozottan összetett, egyben nagy hivatástudatra épülő elkötelezettséget is feltételez. A módszertani megújulás mégis elengedhetetlen oly módon, hogy az a kor technikai, infokommunikációs követelményeihez is igazodjék, miközben fenntart egy tudásalapú követelményszintet, időben szakaszokra tagolt a megvalósítása és több iskolatípusban megszerzett ismeretanyagra építve műveltet, tanít és értékkel.

Digitális helytörténet és módszertan

A 2019 folyamán kidolgozott, több szakmai partner bevonásával megszületett program korántsem előzmények nélküli. A 2006-ban indult, majd (2011 helyett) 2009-ben már lényegében leállt Szakiskolai Fejlesztési Program második része (SZFP II.) idején a közismereti tartalom megújításában aktívan közreműködve (Alabán et al. 2007) történtek ez irányú kísérletek helyspecifikus (közismereti) tanári tapasztalatokra építve, főként projekt módszerű feladatbankok összeállítására, eredményességet növelő tananyagtartalmak készítésére. A program eredetileg az egész akkori szakiskolai képzés megújítására törekedett, így a legkorábbi anyagokban az összes lényegi problémát, az „örökzöld panaszok kezelését is felsorolták a célok között, a gazdaság befolyásának növelésétől kezdve az általánosan és szakmájában is jól képzett, szakmájában elhelyezkedő szakmunkás ideáljáig” (Mártonfi 2015:10). A különböző mellékletekkel (például filmeket, médiafájlokat tartalmazó DVD-kkel) ellátott 50 Társadalomismeret-jelenismeret projektanyag közötti nem is egy próbálkozott a helyismeretre épülő tanulói tudás megragadásával, annak csoportos és egyéni foglalkoztatási formában tanórai keretek között feldolgozásával. A 18-as számú „Helyben vagyunk!”, vagy a 19-es számú „Az én településem” projekt egyértelműen helyi (ózdi) vonatkozású, részben megfigyelő, részben kisebb önálló kutatómunkára építve, az ismereteket mégis egységes egészszé összefogni kívánva próbált szintezist elérni végső eredményként (Alabán 2009).

A közvetlen lakókörnyezet, a „mi utcánk”, a minket körbevevő helyi társadalom alkotja ugyanis azokat a szocializációs közegeket (is), amelyek hatással vannak (vagy lehetnek) a társas kapcsolatok alakulására, az egyes kortárs csoportok egymáshoz való viszonyára, ezáltal hozzájárulnak saját környezetünk minél pontosabb megismeréséhez, egyben pedig viszonyítási alapul szolgálhatnak a regionális és országos szinten zajló társadalmi folyamatok megértéséhez. A helytörténet és honismeret – mint kiindulási pont – egyre nagyobb jelentőséggel bír az egyes társadalomismereti jelenségek, összefüggések feltárásához. A tanító/oktató munkába való beemelése ezért is fontos. Ennek során szem előtt kellett tartani az alábbiakat: társadalomtudományos alapismeretek nyújtása, logikus gondolkodás kialakítása és fejlesztése, összefüggések, helyi és globális folyamatok felismerése, önálló adat- és tapasztalatgyűjtés, adatfeldolgozás gyakorlatának

kialakítása, gyakorlatias szemlélet kialakítása, a közvetlen társadalmi környezet jelenségeinek megértése, tovább gyűjtőmunkával elért „külső” tanulás. A fentebb említett két projekt rész céljai is – mondhatni – ugyanazok voltak, így: a tanuló legyen képes a társadalomismereti alapfogalmak elsajátítására, helyes használatára, a közöttük lévő hasonlóságok és különbségek feltárására, képes legyen a tér és idő (történeti) kapcsolatának megfelelő használatára, a térbeli tájékozódás fejlesztése történeti rendszerezéssel és jelenismerettel fejlődjön, az építészeti és térhasználati alapismeretek szerzése pedig a településkép alakulásának tükrében váljék ismertté számára. Úgy tűnik, a gyakorlati célok, az alkalmazható tudás megszerzésére irányuló pedagógiai munka legfőbb törekvése alig változott ebben a tekintetben a NAT 2020-ra utalva, amely a tanulók cselekvő és alkotó módon történő részvételét, a tapasztalati úton és személyes élményeken keresztül való eljutást fogalmazza meg az elméleti ismeretekig, az összefüggések meglátásáig. A Történelem tantárgy esetében az új alaptanterv az emberekkel megtörtént eseményekről tanuskodó különböző források és bizonyítékok feltárására, azok ismeretére ugyan csak nagy hangsúlyt fektet.

Tíz évvel később, immár egy kutatótanári program keretében, három szakmai partnerintézmény bevonásával született meg egy, a kutatás – kutatásfejlesztés – kutatás-innováció hármasságára alapozott elvárásrendszer jegyében kidolgozott projekt. Ennek célja a bárki számára elérhető, több iskolás korcsoport, sőt az ismereteket hivatásszerűen elsajátítani kívánó, a felsőoktatásban tanuló, vagy történelmi ismereteket bővíteni kívánók részére elérhető online digitális tananyag összeállításának terve volt, hasznosítva egyes korábbi, több tudományterületet érintő (interdiszciplináris) kutatások eredményét, tankönyvi és más tananyagfejlesztés terén végzett szakmai lektori munka, valamint oktatói tevékenység levonható következtetéseit, tapasztalatait. Az egri Eszterházy Károly Egyetem (EKE BMK) Történelemtudományi Intézetéhez köthető Régiótörténeti Kutatócsoport működéséhez, az Ózd városában működő, a Forum Hungaricum Nonprofit Kft. fenntartásában lévő és a helybeliek által csak MaNDA beruházásnak nevezett Digitális Erőmű által felvállalt bemutatói és oktatói tevékenységéhez, illetve a DigiPédia elnevezésű közoktatást szolgáló rendszerhez is kötődően formálódott ki az a szakmai háttér, amely a munkának kereteket tud biztosítani.

Blokkosítva és szintenkénti (általános iskolai, középiskolai, egyetemi-kutatói) differenciáltságot szem előtt tartva, a tervezet értelmében a jövőben elkészítendő produktumokkal korszerű pedagógiai módszertani lehetőségeket lehet kínálni a tanárok számára is, miközben a tanulók illusztrált, önellenőrző, mérés-értékelő feladatokkal sajátíthatják el az ismereteket, megismerve lakóhelyük történeti sajátosságait is. A kutatóprogram egyben illeszkedik a 2021 tavaszán kifutó GINOP-6.2.3-17 – A szakképzési intézményrendszer átfogó fejlesztése megnevezésű projekthez is, amelyben részt vettek az Ózdi Szakképzési Centrum tagiskolái is. Az említett szakmai partnerek bevonásával, öt tanév tíz szemesztere alatt négy nagy tananyag-blokkban készülne el az elképzelések megvalósítása során – a Digitális Erőmű által biztosított online felületen történő közzététellel – az egyes oktatási, ismeretterjesztő anyagok. Utóbbi mögött említhető az a kormányzati szándék, amely még 2015-ben döntött arról, hogy szükséges elkészíteni egy digitalizálási stratégiát, amely hosszú távú tervként átfogja az egész magyarországi közgyűjteményi intézményrendszert. A stratégia megalkotásában a szakmai és érdekképviseleti szervezetekkel, a piaci, a civil és a tudományos szféra szereplőinek bevonásával a Forum Hungaricum szakemberei is részt vettek. A stratégia a Digitális Nemzet Fejlesztési Program részeként készült el 2017-ben, miközben a digitalizált kulturális tartalmak keresése és böngészése mellett a Magyar Nemzeti Digitális Archívum adatbázis tételeiből összeállított, időszakosan bővülő tematikus virtuális kiállításokat tekinthetnek meg az érdeklődők. Az Egységes Nemzeti Oktatási és Kulturális Térinformációs Rendszer, azaz a cég szakemberei által kifejlesztett és működtetett DigiPédia kulturális és oktatási adatbázis nemcsak digitalizált dokumentumokat kínál, hanem olyan módszertani javaslatokat is ad, amelyekkel a tanárok megtervezhetik digitális óráikat, illetve feladatokat és azok megoldásait is ajánlja a felhasználók részére. E tanulmány tárgyát képező kutatótanári program ebbe szervesen illeszkedhet és nem csupán a lokálisan, hanem regionálisan is szolgálhatja a helytörténet-oktatás bővítését. Az ún. Y és Z és Ű generáció döntő többsége a digitális világban él és szemlélődik, készségi szinten használ digitális eszközöket, a látszólag folyamatos (okos-)eszközhasználat azonban gyakran kimerül egyszerű kommunikációs, közösségi vagy multimédia funkciókban. A tananyagok digitalizálása, készségi fejlesztő, egyben gyakorlati tevékenységre ösztönző, a teljesítményről azonnali visszajelzést

adó feladatok készítése már az oktatásszervezés alkalmazkodását igényli e korcsoportok felé. A történelemtanítás is során fokozatosan szükséges – a fentiek figyelembevételével – ilyen feladatbankok készítése, amely részben az iskolai oktatást, részben az otthoni felkészülést szolgálhatja.

A tervezett tananyag blokkok – miképpen azt az 1. ábra is mutatja – a programtervben következők: 1. Hon- és népismereti, valamint helytörténeti (Ózd) forrásgyűjtemény (írott források-bibliográfia, kép- és videogyűjtemény, hanganyag); 2. Társadalomismeret; 3. Jelenkortörténet; 4. Ipar- és örökségvédelem. Indoklásként hangsúlyozandó, hogy valamennyi, társadalomtörténeti és szociológiai vizsgálati körhöz igazodva kiemelten lényeges tantárgyi terület ahhoz, hogy gondolkodó, a társadalmi változásokra odafigyelő, annak jeleit érzékelni képes fiatalok nevelődjenek ki a későbbiekben. Az utolsó blokk illeszkedik továbbá az Ipar 4.0 stratégia jegyében népszerűsíteni kívánt gazdaságfejlesztő

mechanizmusba, amely kiemelt kormányzati szándék az ipari szektor erősítése céljából.

A kutatási és az innovációs tevékenység tudatos összekapcsolásán túl a módszertani megújulás már említetten kiemelt feladat tehát. Különösen igaz lehet ez három, különböző korcsoporthoz, iskolázottsági szinthez kötődő fejlesztési szinten. A tudatosságot igazoló célkitűzés alapján a kutatói, fejlesztői tevékenységgel szükséges erősíteni a tudomány és a köznevelési gyakorlat kapcsolatát, azaz saját feltárt kutatási eredményekkel támasszuk alá saját pedagógiai gyakorlatunkat. Egy-egy elkészült digitális tananyag, teszt összeállítása mögött nem csupán adaptív, hanem saját alkotói tevékenység áll. Történelemtanárként a kutatási, kutatási-fejlesztési, innovációs eredmények értelmezésén belül a konkrét pedagógiai fejlesztésekben, helyzetekben hasznosítható ismeretek bővítése, új, digitálisan helyben fejlesztett és közzétett anyagrészek elkészítése állt a középpontban.

1. ábra

A digitális helytörténet-oktatási program blokkszerkezete. Grafika: Digitális Erőmű.

A tananyagfejlesztés már ebbe innovátori tevékenységként kerül bele. Az ehhez szükséges (tudatos) szakmai fejlődéshez a folyamatos önképzés, a digitális kompetencia fejlesztését szolgáló szakmai partner felkutatása, vele együttműködés kötése, valamint új módszerek elsajátítása és azok pedagógiai gyakorlatba ültetése merőben más szemléletet is követel egyben, amelynek célja a tantárgypedagógia módszertanának megújítása, a már említett DigiPédiát is beemelve, a térinformatika felhasználása is. A kutatási, kutatási-fejlesztési, innovációs eredmények a későbbiekben akár szakmai képzési programokat, programelemeket alapozhatnak meg, elősegíthetik adott tantárgyak frontális oktatása mellett/helyett azok projekt módszerű, inaktív, tanteremből „kimozduló” oktatását, kutatói szinten pedig az ismeretbővítés gyakorlati szintű művelését, kutatóközösség kialakulását.

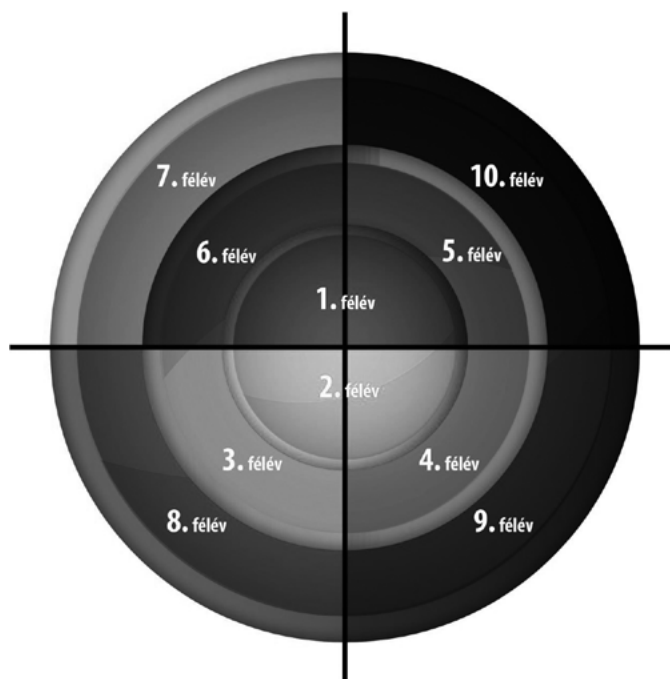
A tananyagfejlesztés időfelosztása 8+2 félévre: 1. Általános iskolai szint: 2 félév; Középiskolai szint: 4 félév; Felsőfokú oktatási / Kutatói szint: 2+2 félév:

a záró periódus végén. A várható eredményesség az a produktum, amely később is hozzáférhető lesz a világhálón és három tudásszinten enged betekintést a célirányosan készült digitális tananyagokba. Mind a weboldal látogatottsága, mind az iskoláktól érkező visszajelzések irányadóak lehetnek a másodlagos szakmai partnerként feltüntetett Digitális Erőmű felé. Fontos mindezekén túl, hogy a visszacsatolást biztosító beszámolókon, tervezett előadásokon keresztül, a megvalósulás ideje alatt az Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Intézete, illetve az ott működő Régiónörtörténeti Kutatócsoport, vagy más szervezeti egysége szakmailag nyomon kövesse az újabb kutatási eredmények hasznosítását oly módon (is), hogy szervezett konferenciáin lehetőséget nyújt előadások tartására, a benyújtott beszámolókhöz reflektálva észrevételeivel, kritikával elősegíti a további szakmai fejlődést. A visszacsatolás eredményesség-jelző is egyben a készítendő produktum gyakorlati hasznosítása később mérhető fel igazán.

2. ábra

A digitális helytörténet-oktatási program időbeli felosztása. Grafika: Digitális Erőmű. /A színek az 1. ábrával azonos csoportképzők!

10 FÉLÉV TANANYAGAINAK KIDOLGOZÁSI SORRENDJE

A fejlesztés, kutatás tervezése során a digitális tananyag fejlesztése, kidolgozása az általános iskolai korcsoportok részére készítendő tananyagtartalommal veszi kezdetét és két félévet ölel fel a program teljes időszakából. Ez a periódus több tantárgyat és kapcsolódási pontot jelent: a hon- és népismeret mellett érintheti az egyes oktatási intézményekben fakultációként tanított cigány népismeretet, fő tantárgyi célterülete azonban a történelem és állampolgári ismeretek tantárgy. Utóbbiakhoz kötődően a múzeumpedagógiai foglalkozások Ózd városában is egyre népszerűbbek, így a térben is egymás közelében lévő városi intézmények (Ózdi Muzeális Gyűjtemény és Gyártörténeti Emlékpark, Digitális Erőmű, Nemzeti Filmtörténeti Élmenypark) számos és sokoldalú lehetőséget biztosít ilyen jellegű feladatok megoldására. A következő négy félév – akár az előző ciklusra is ráépülve – a középiskolai (gimnáziumi, szakgimnáziumi-technikumi, szakképző iskolai) oktatásra fókuszálva értelemszerűen más elsajátítandó tudásszintet kíván meg. A tervezés során akár egy-egy alsóbb (alapfokú oktatási) szinten meglévő feladat kibővítését, akár új típusú munkatevékenység elkészítését igényli. A felsőoktatásban, leginkább bölcsészettudományi képzésben tanulók, illetve a célirányos helytörténeti, vagy történeti kutatásokkal foglalkozók számára a ciklus utolsó periódusa (2+2 szemeszter) idővel feltöltött anyaga nyújthat segítséget. Példaként említhető a sokszor nehezen induló témaválasztáson túl a szakirodalom-figyelés, a bibliográfiai tételek gyűjtése, amelyhez több év tapasztalata után egy forrásgyűjtemény elkészítése szolgáltat kiindulópontot a tervek szerint. Ilyen jellegű, már publikált bibliográfia eddig is segítette a keleti palóc (barkó) etnikai csoporttal, lakóhelyével foglalkozó kutatásokat (Alabán 2013).

Az öt évre készült felosztás a 2. ábrán kiegészül a sötétkék színnel jelölt 9-10. félévvel a legfelsőbb szinten, mivel a másodlagos szakmai partnerrel (Forum Hungaricum Közhasznú Nonprofit Kft. – Digitális Erőmű) kötött megállapodás értelmében a tananyagkutatás és -fejlesztés folytatni kívánt tevékenység a későbbiekben is. Az időbeli ütemezést az 1. táblázat mutatja 8 + 2 félév időtartamában.

A megadott és létrehozandó produktumok közzététele – mint már említésre került – a Forum Hungaricum Nonprofit Kft. Ózdon található Digitális Erőmű intézménye által biztosított online felület révén mindenki számára felhasználhatóvá válik. Miképpen a Digipédián, így itt is a keresés történhet oktatási, képzési szakaszok szerint, kulcskompetenciák szerint és műveltségterületek szerint.

A helyi munkatársak a korábbiakban is részt vettek „előzetes kezdeményezésekben”; így például a Digitális Témahetekre készítettek projekttervet („Virtuális utazás a népi kultúra világába”), tankockákat (learningapps) sokoldalúan használható digitális feladattípusokkal (pl.: párosítás, sorba rendezés, csoportosítás, memóriajáték, keresztretjtvény, szókereső), így a megadott négy nagy témakör köré, az egyes tanulási-iskolai szinteket figyelembe véve, immár a kerettantervi anyaghoz illeszkedve készíthetők új digitális tananyagegységek. Az indukciós szövegek olyan szövegek/szövegrészletek, amely elengedhetetlenek a feladat elvégzéséhez. Ezeknél fontos a forrás adatainak pontos meghatározása, beleértve az oldalszámokat is. A feladatot itemszerűen szükséges megfogalmazni és alábontani. Ez azt jelenti, hogy bináris rendszerben kell gondolkodni: 0 vagy 1 pontot lehet csak szerezni. Ez a javítás és a tanuló szempontjából is könnyen átlátható. A szerkesztés szempontjából mindenképp meg kell adni a megoldást, vagyis a javítókulcsot is. Ezt értelem szerűen a tanuló csak az ellenőrzéskor fogja látni. Lényeges és egyben újszerű a médiaelemek megjelenítése a feladathoz kapcsolódóan: kép, repró, illusztráció, videó stb. Csak olyanokról beszélünk, amelyeknek közvetlen funkciója is van a megértés, tanulás folyamatában. A felületen egyértelműen elkülönítve lesz látható a három tudásszint, amelybe belépve a tanuló/hallgató fokozatosan, lépcsőzetesen léphet tovább, ahol a – tervezet szerint – a megadott tananyagot túl a gyakorlófeladatot az adott oldalon egy gomb fogja jelezni megfelelő felirattal ellátva. A tanuló, ha rákattint az adott gombra, akkor felugrik a feladat oldala, amelynek legvégén értékelődik ki az eredmény. Az általános elképzelésem a megvalósítás függvényében változhat. Valamennyi témakör egyik alapcél-kitűzése azonban a lakókörnyezet megismerésén túl a közismereti történelem és állampolgári ismeretek, társadalomismeret, hon- és népismeret tantárgyak oktatásának, azon belül az alkalmazható tudás elsajátításának segítése. Az alkalmazandó és javasolt módszertan egyben a tantárgyak tanítása során a NAT 2020 által is előírt kulcskompetenciáknak is megfelel, hozzájárul azok fejlesztéséhez.

1. táblázat. A megvalósítás időbeli és tartalmi szakaszolása 8 + 2 félévre bontással

<i>Feladat</i>	<i>Tevékenység/Tananyag</i>	<i>Határidő</i>	<i>Termék</i>	<i>Felhasználhatósági terület</i>	
<i>Előkészületek, Tananyagblokk I. (általános iskolai szint) A</i>	<i>Felkészülés a kutatóprogram megvalósítására, előkészítés</i>	1. félév	előzetesen elkészült anyagok feltárása, aktualizálása	módszertani alapok feltárása	
	<i>Bevezetés a Hon- és népismereti forrásokba</i>		forrásközlő gyűjtemény összeállítása (Word)	bibliográfia, médiagyűjtemény (5-8. osztály)	
	<i>Helytörténeti források</i>		Ózd város és környéke forrásgyűjteménye	lokális szintre hozás, szűkítés (5-8. osztály)	lokális szintre hozás, szűkítés (5-8. osztály)
	<i>Helyben történt / Nézz utána!</i>		digitális munkalap	gyűjtőmunka, szakköri foglalkozás (5-8. osztály)	gyűjtőmunka, szakköri foglalkozás (5-8. osztály)
	<i>Allampolgári ismeretek</i>		digitális tananyag, tudásfelmérő online feladatlap	kerettantervi anyag segédlete (8. osztály)	kerettantervi anyag segédlete (8. osztály)
	<i>Társadalomismeret</i>		digitális tananyag, tudásfelmérő online teszt	életmód, társadalmi rétegződés tanítása (6-8. osztály)	életmód, társadalmi rétegződés tanítása (6-8. osztály)
	<i>Út a rendszerváltozáshoz</i>		digitális tananyag	kerettantervi anyag segédlete (8. osztály)	kerettantervi anyag segédlete (8. osztály)
	<i>Mi történt lakóhelyeden? Rendszerváltozás helyi szinten</i>		gyártörténeti mementó	helytörténet (7-8. osztály)	helytörténet (7-8. osztály)
	<i>Jelenkortörténet</i>		digitális munkalap	kerettantervi anyag segédlete (8. osztály)	kerettantervi anyag segédlete (8. osztály)
	<i>Ipari örökségünk</i>		médiatár, digitális prezentáció	múzeumpedagógiai segédlet, épített örökségek megismerése (7-8. osztály)	múzeumpedagógiai segédlet, épített örökségek megismerése (7-8. osztály)
<i>Tananyagblokk II. (általános iskolai szint) A</i>	<i>Ipartörténet, örökségvédelem</i>	2. félév	digitális tananyag, tudásfelmérő online teszt	a nehézipar, a bányászat, az Ózdi Kohászati Üzemek történeti szerepe a térség életében, az örökségvédelem jelentőségének kiemelése (8. osztály)	

Feladat	Tevékenység/Tananyag	Határidő	Produkum	Felhasználhatósági terület
<i>Tudásmegosztás</i>	<i>Tudásmegosztás – az intézményen belül és kívül</i>	2. félév vége	év végi beszámoló a fenntartó és a szakmai partnerek felé, disszeminálás	a kutatásfejlesztés ismertetése a tantestület előtt. A helytörténet beemelése az oktatásba és az új módszerek, mint innovációs stratégiák (szakmai konferencia téma)
<i>Tananyagblokk III.</i>	<i>Bevezetés az ipari örökségvédelembe</i>	3. félév	digitális tananyag	az épített örökség, a volt ipari létesítmények megismerése (11-12. évfolyam)
	<i>Az ipari táj</i>		forrás- és médiatár	az ipari forradalmak és a nehézipar születése helyben – Ózd, Borsodnádasd, Farkaslyuk (11. évfolyam)
	<i>Ipar, munkásság, társadalom</i>		digitális tananyag, tudásfelmérő online feladatlap	kerettantervi anyag segédlete, tudás szint felmérés (10-12. évfolyam)
	<i>Az ipari örökség emlékei</i>		gyártörténeti mementó	múzeumpedagógiai, szakköri foglalkozási segédlet, életmódtörténet-tanítási segédanyag
	<i>„Múlt a jelenben” – Területbejárás és tudásfelmérés</i>		digitális munkalap	tanulmányi kirándulással (volt gyárterület, munkásokolóniák) egybekötött tudásfelmérés online vagy nyomtatott feladatlapon bármely iskolatípusra (9-12. évfolyam)
<i>Tudásmegosztás</i>	<i>Tudásmegosztás – az intézményen belül és kívül</i>	3. félév vége	félév végi beszámoló a fenntartó és a szakmai partnerek felé, disszeminálás	ismeretterjesztés, önértékelés

<i>Feladat</i>	<i>Tevékenység/Tananyag</i>	<i>Határidő</i>	<i>Produkum</i>	<i>Felhasználhatósági terület</i>
<i>Tananyagblokk IV (közéiskolai szint) G/SZG</i>	<i>A rendszerváltozás előzményei Magyarországon</i>	4. félév	digitális tananyag	kerettantervi anyag segédlete (12. osztály)
	<i>A III. Magyar Köztársaság napjainkig</i>		digitális tananyag, tudásfelmérő online teszt	érettségire felkészítő tananyagegység, készétfelkészítő és gyakorlatorientált feladatok közép- és emelt szinten (12. osztály)
	<i>Rendszerváltás Ózdon és/vagy Észak-Magyarországon</i>		prezentáció	kiegészítő tananyagegység, szakköri feldolgozásra javasolt munkatevékenység (11-12. osztály)
	<i>Hazánk és az Európai Unió</i>		online feladatlap	kerettantervi anyag segédlete (12. osztály)
	<i>Tudásmegosztás – az intézményen belül és kívül</i>		év végi beszámoló a fenntartó és a szakmai partnerek felé, disszeminálás	ismeretterjesztés, önértékelés, konfe- rencia előadás
<i>Tananyagblokk V (közéiskolai szint) G/SZG/SZI</i>	<i>Társadalomismereti alafogalmak</i>	5. félév	online feladatlap	kerettantervi anyag segédlete (közép- fokú iskolatípusok szerint differenciálva)
	<i>Társadalmi rétegződés: szegénység és egyenlőtlensé- gek a jelenkori Magyarországon</i>		digitális tananyag és médiatár	helyzetfelmérő kiegészítő tananyagegység (minden középfokú iskolatípusra)
	<i>Etnicitás: romák helyzete a régióban</i>		prezentáció és digitális munkalap	multikulturalista szemléletű tananyagegység
	<i>A munka világa, munkanélküliség</i>		letölthető segédlet (pdf)	pályorientáció és helyzetfelmérés, valós munkaerő-piaci körkép
	<i>Ellenőrző tudásfelmérés</i>		online feladatlap	szüntfelmérés középfokú (iskolatípusok szerint differenciálva)

<i>Feladat</i>	<i>Tevékenység/Tananyag</i>	<i>Határidő</i>	<i>Produkum</i>	<i>Felhasználhatósági terület</i>
<i>Tudásmegosztás</i>	Tudásmegosztás – az intézményen belül és kívül	5. félév vége	félév végi beszámoló a fenntartó és a szakmai partnerek felé, disszeminálás	a kutatásfejlesztés ismertetése a tantestület felé, iskolatípusok szerint a szakmai partnerek felé, önértékelés
	<i>Forrásközpontú történelem – forrásfajták I. szövegértés</i>	6. félév	módszertani gyakorlat: szövegértő, szintézis szintű feladatok	egy-egy forrástípusok forrásértékének megismertetése középfokú iskolatípusok szerint, értő szövegolvasás gyakorlása (9-12. évfolyam)
	<i>Forrásközpontú történelem – forrásfajták II. Digitális Kárpát-medence</i>		topográfiai gyakorlat a Digitális Erőmű kiállítási anyagára is építve	tájégségek, történelmi események, nevezetességek helyszíneinek megismertetése és beazonosítása térképen a történelmi Magyarországon bármely iskolatípusra (9-12. évfolyam)
	<i>Forrásközpontú történelem – forrásfajták III. A média forrásértéke</i>		híri ismereti médiatár	dokumentumfilmek, előadások, online prezentációk elérhetőségének tanítása bármely iskolatípusra (9-12. évfolyam)
	<i>Helytörténeti bibliográfia</i>		tájégségre vonatkozó letölthető segédlet (pdf)	irodalomjegyzék a gimnáziumok számára (9-12. évfolyam)
<i>Tudásmegosztás</i>	Tudásmegosztás – az intézményen belül és kívül	6. félév vége	év végi beszámoló a fenntartó és a szakmai partnerek felé, disszeminálás	ismeretterjesztés, önértékelés

<i>Feladat</i>	<i>Tevékenység/Tananyag</i>	<i>Határidő</i>	<i>Produkum</i>	<i>Felhasználhatósági terület</i>
<i>E</i> <i>Egyetemkutatás IV</i> <i>anyagblokk IV</i>	<i>Az ipari új arculatváltása a 20. század második felében és az eszreforduló után a volt nehézipari/bányászati körzetekben</i>	7-8. félév	Kutatási terven alapuló gyűjtőmunka és dolgozat/pályamű/prezentációs előadás/tanulmány	önálló előadásmód szóban és írásban, referálás
<i>Tudásmegosztás</i>	Tudásmegosztás – az intézményen belül és kívül	8. félév vége	év végi beszámoló a fenntartó és a szakmai partnerek felé, disszeminálás	ismeretterjesztés, önértékelés
<i>Levezetés</i>	Összegzés, tudásmegosztás, tananyagfejlesztés, visszacsatolás – az intézményen belül és kívül	9-10. félév	év végi beszámoló a fenntartó és a szakmai partnerek felé, disszeminálás	tananyagkutatás és -fejlesztés

Jelmagyarázat az egyes iskolatípusokhoz:

Á = Általános iskola

G = Gimnázium

SZG = Szakgimnázium (kifutó jellegű), Technikum

SZI = Szakközépiskola (kifutó jellegű), Szakképző iskola

E = Egyetem, főiskola

Összegzés

Bár a projekt módszer iskolai alkalmazása, az egyes résztémák otthoni és önálló tanulást nem feltétlenül megkövetelő feldolgozása is a gyengébb, kevésbé motivált tanulók számára eredményezett sikerélményt, aktív közreműködés révén, kevesebb lexikális tudást igényelve. A projekt módszer alkalmazásakor a kooperativitás, a diákok közötti együttműködés, egyfajta egymásra utaltság kerül előtérbe. Mindenki saját élményei, képességei, tapasztalata, gyűjtése, ötlete és véleménye alapján járul hozzá a csoport eredményességéhez, így a diákok bekapcsolódhatnak a célorientált mozzanatokba, és személyiségfejlődésük adott szakaszában meglévő ambícióik, tehetségük függvényében találják meg és végzik a projektfeladatokat. Ily módon lényegében „minden tanuló az egész részeként cselekedve, csoportjának hasznos tagjává válik, és saját képességeinek kibontakoztatásával a társadalom keretein belül zajló életére is felkészülhet. A társadalom és az egyén nem különválasztott, a társadalom az egyének organikus egysége, ha tehát a tanulók osztoznak a közösségi és társadalmi tudatosság formálásában egy adott tanulási folyamat megvalósításakor, az életre való felkészülésük is hatékonyabban valósulhat meg” (Simonics és Makó 2015). A munkaerő-piaci érvényesülés szempontjából korántsem mellékes olyan készségek elsajátítására nyílik így lehetőség, mint az együttműködés, felelősségvállalás, önértékelés, az idegen nyelvi kommunikáció, valamint az informatikai készségek/digitális tudáselemek.

A (lakó)helyi szintű viszonyok történeti ismerete, a „lokális emlékezet” életűtörténetei (lásd például Losonczy 2005; Deáky – Smid 2014; Szilágyi 2018) a lakóhelyhez kötődő feladatok, a mindennapok problémája, s a lokális környezet hatásai szinte átél élmények révén rögzülnek a tanulóknál, de akár mind a természeti, mind pedig az épített örökségvédelem fontosságának belső erősítése is elérendő nyíltan vallott célkitűzés. A szakközépiskolai társadalomismeret (újabbban ismét történelem) tantárgy egyes anyagrészeit, elsajátítandó témáit a kompetenciák szerinti készségfejlesztő órákon lehet sokszor még sikeresebben megtanítani és feldolgozni új ismeretadási (pl. múzeumpedagógia, média- és IKT eszközhasználat) módszerek révén. A felvázolt kutatótanári program is a fenti tapasztalatokon, a megkövetelendő és elvárható kulcskompetenciákon keresztül egy újfajta tananyag-feldolgozást és pedagógiai megközelítést/módszertant igényel a humán tárgyak oktatásában.

Felhasznált szakirodalom

- Alabán Péter – Vincze István – Zsid László 2007 *Érettségi előkészítő tananyagegység. Módszertani füzet II.* Szakiskolai Fejlesztési Program – Szakképzési évfolyam módszertani fejlesztési terület. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet [NSZFI], Budapest.
- Alabán Péter 2009 *Társadalomismeret – jelenismeret projektek: 18. Helyben vagyunk!; 19. Az én településem.* CD-DVD. Szakiskolai Fejlesztési Program (SZFP) II. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet [NSZFI], Budapest.
- Alabán Péter 2013 A Barkóság tájegység válogatott történeti bibliográfiája. In Alabán Péter szerk. *Táj – Nép – Hagyomány. Tanulmányok a Barkóságról – Studia Barkonum.* Újra Ózdiért Közhasznú Egyesület, Ózd, 133-138.
- Alabán Péter 2020 *Egykor volt gyárvaros... Társadalmi változások Ózdon és környékén a rendszer-váltástól napjainkig.* Kronosz Kiadó, Pécs.
- Bak Borbála 2008 *Magyarország történeti topográfiája. A honfoglalástól 1950-ig.* História Könyvtár Monográfiák 9/1. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest.
- Bényei Miklós 2008 *Helyismeret, helytörténet.* Felsőoktatási jegyzet. EKF Líceum Kiadó, Eger.
- Deáky Zita – Smid Bernadett szerk. 2014 *Emlék, emlékezet, életút.* ELTE BTK Néprajzi Intézet, Budapest.
- Knausz Imre 2001a Kiknek tanítunk történelmet? In Knausz Imre szerk. *Az évszámokon innen és túl... Megújuló történelemtanítás.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 29-42.
- Knausz Imre 2001b A tananyag újragondolása. In Knausz Imre szerk. *Az évszámokon innen és túl... Megújuló történelemtanítás.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 43-50.
- Losonczy Ágnes 2005 *Sorsba fordult történelem.* Holnap Kiadó, Budapest.
- Mártonfi György 2015 Szakiskolai Fejlesztési Programok, 2003–2009. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest. https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/1502661_szakiskolai_fejlesztési_programok_2003-2009_beliv.pdf Letöltés: 2020. december 6.
- NAT 2020. A Kormány 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról. *Magyar Közlöny*, 2020. 17:290-446.

<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK20017.pdf> Letöltés: 2020. december 7.

Simonics István – Makó Ferenc 2015 Szakmodszertan elektrotechnika-elektronika szakirány TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0002 A műszaki és humán szakterület szakmai pedagógusképzésének és képzők hálózatának fejlesztés. Óbudai Egyetem, Budapest. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412b2/2013-0002_szakmodszertan_elektrotechnika_elektronika_szakirany/tananyag/JEGYZET-25-2.6._Projekt_modszer_alkalmaz.html Letöltés: 2020. december 6.

Szilágyi Miklós 2018 *Személyes emlékezet, élettörténet, szépirodalom*. Néprajzi tanulmányok. Kalligram, Budapest.

A tanulmány megjelenését az MTA Tantárgy-pedagógiai Kutatási Programja támogatta.